

El jaciment prehistòric del tossal Gros, monument megalític i cova sepulcral

Narcís Soler Masferrer, Joaquim Soler Subils

L'Empordà i el Montgrí prehistòrics

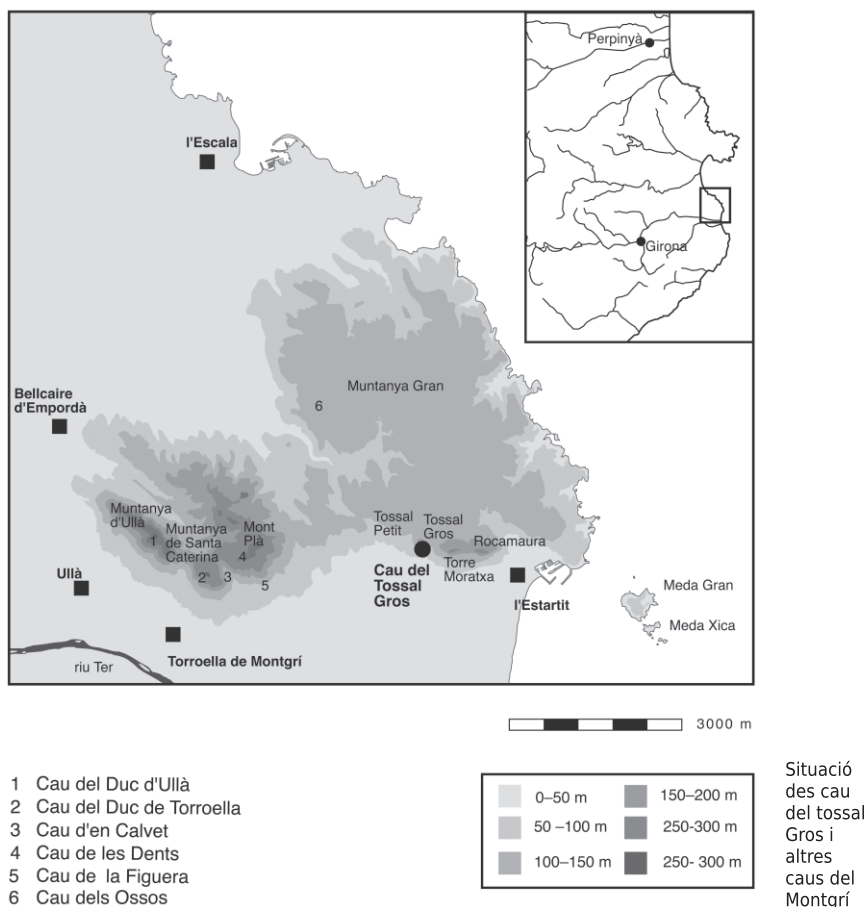
Els humans van arribar a l'Empordà fa més d'un milió d'anys, al mateix temps que es començava a poblar tot Catalunya i Europa meridional. Durant centenars de milers d'anys sabem molt poca cosa dels primers habitants del que esdevindria l'Empordà. Nòmades, van aconseguir sobreviure amb els recursos que oferia la naturalesa, i només ens han deixat alguna eina de pedra d'una tecnologia molt primitiva. Ara fa 300 o 400.000 anys ja tenim més informació gràcies a les evidències conservades al cau del Duc de Torroella de Montgrí i al cau del Duc d'Ullà. Fa 13.000 o 14.000 anys els magdalenians, que ja eren homes de la mateixa espècie que la nostra i uns grans caçadors, van establir un campament a Sant Benet (Sant Feliu de Guíxols), i en fa uns 12.000 durant les seves expedicions de cacera feien parades al cau de les Guilles de Roses.

De les èpoques més recents ja en sabem més. Poc després del 6.000 abans de Crist van arribar els primers agricultors. Es va anar establint una civilització pagesa, sedentària, que coneixem amb el nom de neolítica. Després s'anirien coneixent els primers metalls, coure, or (calcolític) i bronze (edat del bronze). Més tard, a l'edat del ferro, s'han conservat molts

més hàbitats i poblats. Amb l'arribada dels grecs a Empúries en el segle VI aC, i amb la del romans al segle III aC, l'Empordà va entrar en la història.

Els jaciments prehistòrics empordanesos es concentren en els llocs elevats. A la plana qualsevol testimoni del passat prehistòric ha tingut moltes menys oportunitats d'arribar fins a nosaltres. Les importants variacions del nivell del mar i de la costa, els canvis en el curs dels rius, les contínues aportacions de sediments, tot plegat fa que s'hagin esborrat i amagat els testimonis del passat prehistòric.

Durant el neolític final, el calcolític i part de l'edat del bronze moltes cavitats de les muntanyes de l'Empordà van ésser usades com a sepulcres. És el cas de la major part dels caus del Montgrí i, entre ells, del cau del Tossal Gros.

El tossal Gros

El tossal Gros es troba a la vora meridional del massís del Montgrí, que tanca de forma sobtada i abrupta pel nord la plana del baix Ter. És aquí on presenta les principals i més destacades alçades. Una d'aquestes elevacions que ha merescut nom propi, una simple inflexió no gaire destacada en la serralada a mig camí entre Torroella i l'Estartit, és el tossal Gros. Un tossal és, segons el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, una petita elevació de pendent no gaire rost, en una plana o una serralada. A ponent del tossal Gros hi ha el tossal Petit, una altra elevació poc destacada. Cap a llevant, en direcció al mar, trobem les elevacions de torre Moratxa i roca Maura.

Té una altitud de 161 metres s.n.m. i, malgrat no ser l'elevació més alta de la zona (torre Moratxa s'alça 221 m i roca Maura 226 m), disposa de grandioses vistes sobre la plana del Baix Empordà, cap a les muntanyes de Pals i Begur que tanquen aquesta plana pel sud i cap a les altres elevacions del massís del Montgrí.

Exterior del tossal Gros (foto N. Soler)

El cau del Tossal Gros

En el tossal s'obre una cavitat, el cau del Tossal Gros. Es tracta d'un avenc avui dia obstruït en gran part. S'hi accedeix per una estreta obertura que apareix arran de terra. Després de superar un fort pendent s'arriba a un àmbit més planer, una gran sala d'uns 16 metres de llarg per uns 3 o 5 d'ample segons l'indret, a partir de la qual es van obrint galeries i altres cavitats avui dia inaccessibles perquè es veuen gairebé totalment omplertes per sediment i blocs caiguts de les parets, remoguts i acumulats durant les intervencions de recerca que s'hi han fet. La cova es va anar

omplint parcialment amb aportacions de terra i pedres petites de l'exterior. La formació de concrecions calcàries no és important.

L'estructura megalítica

El cau presentava una particularitat important. És una cavitat natural, però a l'entrada s'hi va construir una estructura de lloses megalítica. Per això rep el nom de paradolmen, una mena de dolmen que aprofita la cavitat natural com a sepulcre. Fou estudiat per Lluís Esteva i Lluís Pericot, que van dibuixar la planta i seccions de l'estructura i el van restaurar (Pericot & Esteva 1973). Lamentablement fa uns anys va ésser destruïda i actualment trobem a l'interior les lloses que havien format part del dolmen de l'entrada, que van ésser llançades cap avall. Tot i això, creiem que seria possible de refer almenys parcialment l'estructura.

En les èpoques esmentades molts altres caus del Montgrí van ésser usats com a sepulcres de les poblacions que vivien al mateix massís o a la plana (Pericot 1939, 1950, Pons 1980, Toledo 1981, Soler 1988). Al Montgrí no s'hi van construir altres dolmens ni paradolmens. Aquest fet és habitual a les àrees calcàries on hi ha cavitats. Els dòlmens es contruïen en les àrees que, com les Alberes, no són calcàries i no disposen de cavitats. El ritual funerari exigia simplement dipositar els difunts i les ofrenes en una cambra subterrània, fosca, accessible, ja fos natural o construïda.

Història de les investigacions

El cau del Tossal Gros, l'existència del qual ja era coneguda pels habitants de la zona, va ser objecte d'una intervenció arqueològica el 21 d'agost del 1923 per part de Lluís Pericot, que més endavant seria catedràtic de prehistòria de la Universitat de Barcelona. La següent actuació arqueològica no va tenir lloc fins al 29 d'agost del 1925, i aquest cop hi va assistir Pere Bosch i Gimpera, professor de Pericot. La família Pericot va acollir Pere Bosch, que llavors dirigia el Servei d'Excavacions Arqueològiques de la Mancomunitat de Catalunya, a la casa que tenien a Torroella. Els dos arqueòlegs, acompanyats per Joan Pericot, germà petit de Lluís Pericot, i tres vilatans més, van iniciar una excursió a peu pel Montgrí fins al cau del Tossal Gros. Joan Pericot, que en aquella època tenia 18 anys, ens ha deixat un relat ple de vida d'aquestes dues visites al tossal Gros, escrit en memòria dels dos grans arqueòlegs, el seu germà i Pere Bosch Gimpera. De la primera el va impressionar molt la troballa d'un gran i magnífic ganivet de sílex, avui conservat al Museu d'Arqueologia de Catalunya, que li va fer bon servei: "No sé per què, ni com, ni qui deixà aquella eina dormida quasi una eternitat, però confesso el plaer que vaig tenir en desvetllar-la, tot pelant amb ella un magnífic préssec torroellenc" (Pericot J. 1986).

Lluís Pericot i Lluís Esteva, tots dos grans estudiosos del megalitisme de Catalunya, es van interessar més endavant per l'entrada megalítica del cau i ja hem dit que la van estudiar en detall (Pericot & Esteva 1973).

Després el cau va patir remocions sense control, de les quals només coneixem els efectes perniciosos que van malmetre el jaciment. Durant alguns anys membres del Centre d'Estudis del Montgrí, que donaven ja el jaciment per definitivament destruït, visitaren periòdicament el jaciment i hi recolliren alguns materials. Així Josep Lloret hi va recollir un fragment de ceràmica decorada amb incisions. Garbellant terres van aparèixer també una dena de collar d'os, una destraleta i ossos i dents humans (Vert 1974).

El 1996 jo mateix vaig visitar amb alguns estudiants el cau del Tossal Gros. Els esperava, en un racó de la gran sala, i damunt del sediment, un magnífic ganivet de sílex. Davant d'aquesta prova del fet que el cau potser no estava del tot destruït i saquejat, vàrem creure necessari intervenir per retirar les terres remenades i intentar determinar si hi havia encara alguna zona de reompliment intacte que permetés dur a terme una excavació arqueològica. El 1998 vàrem poder reiniciar els treballs dins d'un projecte d'estudi i valorització del cau del Montgrí en una col·laboració entre el Museu del Montgrí i del Baix Ter i la Universitat de Girona.

Interior del cau del
Tossal Gros; treballs
arqueològics
(foto N. Soler)

Comprovàrem que el jaciment havia estat totalment remogut. Nosaltres vam pujar part de les terres i les vàrem garbellar a l'exterior, cosa que ens va permetre recollir un material escàs però interessant.

A més del ganivet ja esmentat, vam poder recollir una làmina de sílex amb retoc pla i bifacial, denes de collar fetes de diverses roques, una destrat

polimentada, fragments de ceràmica, entre ells d'un vas campaniforme, una dena d'or, i moltes restes humanes desgraciadament molt malmeses. També vàrem poder assenyalar la presència alguns materials paleolítics que demostren que el cau havia estat visitat durant les primeres etapes de la prehistòria.

El material arqueològic és sempre de valor i en general es tracta de materials importats, com és el cas dels ganivets de sílex, que han de procedir de la vall de l'Ebre o dels Alps, o de la làmina de sílex procedent del Llenguadoc. Es tracta doncs d'objectes valuosos, dipositats al cau com a ofrena a alguna de les persones enterrades. Avui dia es conserven al Museu de la Mediterrània.

Alguns dels objectes arqueològics recuperats del cau del Tossal Gros al 1998, 1999 i 2002 (foto N. Soler)

En resum

El cau del Tossal Gros, malgrat indicis del pas d'humans des del paleolític fins avui, mai no degué ésser un lloc d'habitació, ja que pel seu accés no reuneix les condicions apropiades. En canvi va ésser usat intensament durant el neolític final i començaments del calcolític com a sepulcre, quan es va condicionar i protegir l'entrada amb una estructura megalítica. El lloc ha conservat nombrosíssimes restes òssies i algunes peces de l'aixovar que, malgrat ésser poques, són molt significatives. És una llàstima que mai no hagués estat objecte d'una investigació aprofundida, i que en el nostre segle hagi estat tan malmès. Malgrat tot, alguna de les troballes que s'hi han fet, totalment excepcional, permet pensar que no pot estar totalment destruït i que encara val la pena l'esforç de treballar-hi, de protegir-lo i de documentar millor un tros de la història del Montgrí i dels homes que hi van viure.

Esperem que un dia les recerques que s'hi han fet tinguin continuïtat i que culminin amb la reconstrucció de l'estructura megalítica del cau i la

seva integració en un circuit cultural sobre els caus i el patrimoni del Montgrí.

Bibliografia

AGUSTÍ, Bibiana; FIEGO, Josep; MARGALL, Joan; PUJADAS, Raquel; RAMIÓ, Sònia; ROVIRAS, Antoni; SOLER, Quim; SOLER, Narcís. Resultats d'una intervenció arqueològica a la cova del Tossal Gros (massís del Montgrí, Baix Empordà). Campanyes de 1998 i 1999. *Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Olot, 12 i 13 de Maig del 2000. Servei d'Arqueologia i Museu d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, Universitat de Girona, Diputació de Girona, Ajuntament d'Olot, Consell Comarcal i Museu Comarcal de la Garrotxa, Girona, 2000, p. 32-34, 1 fig.

AGUSTÍ, Bibiana; FIEGO, Josep. Estudi antropològic de la cova sepulcral del Tossal Gros, *Pirineus i veïns al 3è mil·lenni AC. De la fi del neolític a l'edat del bronze entre l'Ebre i la Garona. Homenatge al Dr. Domènec Campillo*. Centre d'Estudis Ceretans, Puigcerdà, 2002, p. 723-728.

PERICOT, Luis. Las cuevas sepulcrales del Montgrí, *Ampurias*, 1, Barcelona, p.113-137, 7 figs.

PERICOT, Luis. *La civilización megalítica catalana y la cultura pirenaica*. Barcelona, p. 93.

PERICOT, Joan. Un record del Pere Bosch i Gimpera des de Torroella, Torroella de Montgrí. *Llibre de la Festa Major* de 1986, Museu del Montgrí i del Baix Ter, Torroella, p. 1-5, 2 fots.

PERICOT, Luis; ESTEVA, Luis. La cueva-dolmen del "Tossal Gros" (Torroella de Montgrí, Girona), *Congreso Nacional de Arqueología*, 12, XII, (Jaén, 1971), Zaragoza, 1973, p. 191-200 + 5 làms.

PONS, Enriqueta. Una aproximació a l'estudi del conjunt prehistòric del Montgrí, *Butlletí Informatiu*, 23, Casal del Montgrí, Torroella de Montgrí, 1980, 3 p.

SOLER i MASFERRER, Narcís. El Montgrí, testimoni de la Prehistòria de l'Empordà, *Papers del Montgrí*, 7, Torroella de Montgrí, 1988, p. 7-18, 4 figs.

SOLER i MASFERRER, Narcís; ROVIRAS i PADRÓS, Antoni; SOLER i SUBILS, JOAQUIM; CASAS i MASCARÓS, Sandra; MARGALL i SASTRE, Joan; RAMIÓ i IGLESIAS, Sònia. El cau del Tossal Gros: una cavitat paradolmènica del massís del Montgrí, *Pirineus i veïns al 3è mil·lenni AC. De la fi del neolític a l'edat del*

bronze entre l'Ebre i la Garona. Homenatge al Dr. Domènec Campillo. Centre d'Estudis Ceretans, Puigcerdà, 2002, p. 709-722, 7 figs.

SOLER Subils, Joaquim; CASAS Mascarós, Sandra; CRUSET GALCERÁN, Gerard; MARGALL SASTRE, Joan; ROVIRA PADRÓS, Antoni; SOLER MASFERRER, Narcís. Intervenció de 2002 al cau del Tossal Gros (L'Estartit, Torroella de Montgrí, Baix Empordà), *Setenes jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*. Volum I, La Bisbal d'Empordà, 4 i 5 de juny de 2004, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, Museu d'Arqueologia de Catalunya. Girona, Universitat de Girona, Diputació de Girona, Consell Comarcal del Baix Empordà, Gerard Cruzet ed., Girona, p. 57-60, 1 figs.

TOLEDO MUR, Assumpció. Tres coves amb restes arqueològiques en el Montgrí). *Estudi General*, 1, Miscel·lània commemorativa del desè aniversari del Col·legi Universitari de Girona (1969-70/1979-80, vol. I, Girona, 1981, p. 31-36, 3 làms.

DIVERSOS AUTORS. El cau d'En Calvet. Un enterrament del Neolític. *Papers del Montgrí*, 9, Museu del Montgrí i del Baix Ter, Torroella de Montgrí, 1992, 78 p.

VERT, Josep. Noves troballes arqueològiques a la "cova dolmènica" del Tossal Gros (Montgrí - Baix Empordà), *Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona*, 03, Associació Arqueològica de Girona, Girona, 1980, p. 34-35, 1 fig.